

DISSERTATIONES

A SZUVERENITÁS GYAKORLÁSÁNAK
NEMZETKÖZI KÖZJOGBAN FELMERÜLT PROBLÉMÁI
AZ ANTARKTISZON

CSATLÓS ERZSÉBET
tudományos segédmunkatárs (SZTE ÁJTK)

1. Bevezetés

Az Antarktisz nagyon hideg, szeles és gyakorlatilag lakatlan, emiatt a tényleges birtokban tartás itt nem valósulhatott meg az első területszerzési kísérletek során.¹ A szárazföldet ugyanis összefüggő jégtakaró borítja, amelynek átlagos vastagsága meghaladja a 2000 m-t, annak ellenére, hogy a globális felmelegedés miatt egyre csökken.² A terület gazdag kiaknázatlan szénben, fémércekben, a foka- és bálnavadászat, illetve a halászat szempontjából pedig régóta jelentős stratégiai hely. Az Antarktiszhoz tartozó kontinentális talapat becslések szerint 45 milliárd hordónyi kőolajat és 115 billió m³ földgázt rejt, emiatt a térség által képviselt gazdasági potenciál az, ami elsősorban kivívja a nemzetközi figyelmet.³

Az Antarktisz nemzetközi jogi státusza az 1959-es Antarktisz Szerződés (*Antarctic Treaty*) nyomán a köztudomás szerint tisztázott: a terület a békés célú nemzetközi tudományos együttműködés fóruma. Később egyéb, a környezet védelmét célzó nemzetközi egyezményekkel kiegészülve az Antarktisz-rezsim közel 50 éven keresztül sikeresen működött, az utóbbi években bekövetkezett tengerjogi változások azonban kikezdték a rendszert, és ezzel felszínre kerültek annak hiányosságai és gyenge pontjai.

2. Az Antarktisz-rezsim és alapelvei

Az Antarktisz, mint hatodik kontinens vonzotta az államokat, hiszen hatalmas, Európa területénél 30%-kal nagyobb parlagon heverő térségről van szó, azonban a kü-

¹ Timo KOIVUROVA: Alternatives for an Arctic Treaty – Evaluation and a New Proposal. *Review of European Community and International Environmental Law*, Vol. 17., 2008/1. 17.

² Steve CONNOR: Melting of Antarctic ice is becoming unstoppable. *The Independent*, 2009. március 19. <http://www.independent.co.uk/environment/climate-change/melting-of-antarctic-ice-becoming-unstoppable-1648405.html>. (2011.05.29.)

³ Deborah WALLER COOK: Death of a Treaty: the Decline and Fall of the Antarctic Minerals Convention. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 22., 1989. 632.

lönösen zord körülmények meggátolták a területszerzést, pontosabban az állami szuverenitás effektív manifesztációját, így a XX. század hajnalán egyetlen állam se tudott egyik akkor érvényes területszerzési jogcímmel sem államterületet létesíteni az Antarktiszon.⁴ Az Antarktisz ugyanis *terra nulliusként* okkupáció (foglalás) tárgya lehetett volna, a jogcím érvényességéhez szükséges effektív szuverenitás-gyakorlást azonban a terület fizikai és éghajlatbeli sajátosságai miatt nem tudták biztosítani a területi igényrel bíró államok.⁵ Emiatt különböző elméletekkel próbálták igazolni a birtokbavételt.

Sokan a felfedezésnek, és az azt kísérő szimbolikus aktusoknak – mint a zászlókitűzés – próbáltak jelentőséget tulajdonítani, holott a XVI. századtól kezdve ezt csak megkezdett, de be nem fejezett területszerzésként (*inchoate title*) értékelték.⁶ Argentína és Chile pedig az *uti possidetis* és a történeti tények elvére hivatkozva gondolta úgy, hogy Spanyolországból kivált államként az antarktisi terület őket illeti meg, mindezt pedig arra vezették vissza, hogy 1494-ben a tordesillas-i szerződéssel ez a terület spanyol földnek minősült.⁷ Hasonlóan abszurd okokból hivatkoztak a kontinens közelében található államok a földrajzi közelség elmélete révén őket megillető jogokra, amelynek egyik speciális verziója az Arktisz esetében is hivatkozott szektorelmélet volt. Ez utóbbi alapján a hosszúsági fokokat próbálták úgy értelmezni az ezzel érintett déli államok, hogy a területükön áthaladó vonalak egészen a Déli-sarkig futnak, és ezzel mintegy kerítésként ki is jelölik az őket megillető antarktisi területet.⁸

Ezen elméletek azonban nem minősülnek, és soha nem is minősültek szárazföldi terület megszerzésére irányuló érvényes területszerzési jogcímmel.⁹ Ez a tény konf-

⁴ Evan LUARD: Who Owns the Antarctic. *Foreign Affairs*, Vol. 62., 1984/5. 117–118.; Rudy J. CERONE: Survival of the Antarctic Treaty: Economic Self-Interest v. Enlightened International Cooperation. *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 2., 1978/1. 116–121.

⁵ A szakásjogban élő és alakuló szabályokat először 1885-ben a berlini értekezleten foglalták írásba az afrikai területek megszerzése vonatkozásában (Kongó Akta). A jogcím érvényességéhez ekkor 4 konjunktív feltétel kimerítésére volt szükség: 1. a foglalást illetékes állami szerv nevében kellett eszközölni, 2. csak uratlan terület lehet foglalás tárgya; 3. a foglalásnak ténylegesnek kell lennie és 4. a foglalás tényét nyilvánosságra kell hozni. A foglalás ténylegességével kapcsolatban később enyhültek a követelmények, és elismerték azt is, ha a terület fizikai sajátosságai miatt nem lehet annak minden részét effektív állami uralom alatt tartani, attól még a területszerzés elismerhető annak teljes egészére. 1886. évi XIV. törvénycikk az Afrika némely (Kongó) vidékére vonatkozó kérdések szabályozása iránt tartott berlini értekezlet főokmányának beczikkelyezéséről. (Kongó Akta, VI. fejezet); Ivan HEAD: Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. *McGill Law Journal*, Vol. 9., 1963/3. 201.; *Eastern Greenland case* (Denmark / Norway) (1933) PCIJ (Ser A/B) No. 53., 44.; 45., 63. és 64. o.; Janice CAVELL: Historical Evidence and the Eastern Greenland Case. *Arctic*, 61., 2008/4. 433.

⁶ P. K. MENON: The Acquisition of Territory in International Law: Traditional Perspective. *The Korean Journal of Comparative Law*, Vol. 22., 1994. 130.

⁷ Aleksandra Elizabeth THURMAN: *The Justification of the Law of the Sea in Early Modern Europe*. Ph.D Thesis, University of Michigan, 2010. www.deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42/78958/.../thurman_1.pdf (2011.12.19.) 70–72.

⁸ Georg Grewe WILHELM – Michael BYERS: *The Epochs of International Law*. Berlin, Walter de Gruyter, 2000. 627.; Charles ROUSSEAU: *Droit international public. Les compétences. III*. Paris, Sirey, 1977. 166. és 204.; Marcel SIBERT: *Traité de droit international public. Le droit de la paix. I*. Paris, Dalloz, 1951. 863.

⁹ Giovanni DISTEFANO: La notion de titre juridique et les différends territoriaux dans l'ordre international. Vol. 100., 1995/2. 340–347.

liktusokat szült, főként, hogy a terület – egyéb lehetőség hiányában – stratégiai célból vonzotta az államokat: a periférikus elhelyezkedés, a sötétség és a megközelíthetlenség mind szerepet játszottak abban, hogy lehetőségekben gazdag térségként tekintettek az Antarktiszra.¹⁰ Az esetleges katonai célú hasznosítást még csirájában igyekeztek elfojtani, amikor az USA javaslatára az 1957-es Nemzetközi Geofizikai Év során megállapodtak abban, hogy nemzetközi kooperáció keretén belül a békés célok égisze alatt kizárólag tudományos célokra fogják azt használni.¹¹ Az egyezmény nyitva áll bármely állam aláírása előtt, jelenleg 48 állam a részese.¹² Az 1959-ben megkötött, és 1961-ben hatályba lépett egyezményben rendelkeztek a 30 évvel később esedékes revízióról. 1988-ban bizonyos mértékű bányászatot engedélyeztek volna, de az erről szóló wellingtoni egyezmény végül nem lépett hatályba, az 1991-es madridi jegyzőkönyv pedig újabb 50 évre meghosszabbította az igény-moratóriumot, és ezzel együtt a kiaknázási lehetőséget is elnapolta. Jelenleg az Antarktisz jogi helyzetét az ún. Antarktisi Szerződésrendszer (*Antarctic Treaty System – ATS*) határozza meg,¹³ amelynek alapja az 1959-es, és az azt kiegészítő szerződések: az antarktisi állat- és növényvilág megőrzésére irányuló előírások (*Agreed Measures*),¹⁴ az antarktisi fókák védelméről szóló egyezmény (*Convention for the Conservation of Antarctic Seals – CCAS*),¹⁵ az antarktisi tengeri állat- és növényvilág védelméről szóló egyezmény (*Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources – CCAMLR*)¹⁶ és a hatályba nem lépett, ásványkincsekkel kapcsolatos tevékenységekről szóló egyezmény (*Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities – CRAMRA*),¹⁷ amely ennek ellenére jelentősen befolyásolta a környezetvédelmi jegyzőkönyv (*Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty – Madrid Protocol*) szabályait.¹⁸

Az antarktisi együttműködés legfőbb elvei a következőek. Az 1959-ben megkötött Antarktisz egyezmény hatálya alá tartozik a 60. déli szélességtől délre eső minden szárazföldi terület és jégmező.¹⁹ Ez a demilitarizált és atomfegyvermentes-övezetnek²⁰

¹⁰ M. V. MOUTON: The International Regime of the Polar Regions. *Recueil des cours, Académie de droit international, Hague*, Vol. 107., 1962. 236–237.

¹¹ Az USA a szabad kutatás joga mellett foglalt állást, területi igényei nem voltak. D. A. GRABER: Struggle for a Continent: Who Will Rule the Antarctica? *World Affairs*, Vol. 113., 1950/1. 15.; John HANESSIAN: Antarctica: Current National Interests and Legal Realities. *American Society of International Law*, Vol. 52., 1958. 145–174.; *The Antarctic Treaty*. Washington, 1 December 1959. 402 UNTS 71. [AT] I. 4. cikk. [a továbbiakban: AT]

¹² Secretariat of the Antarctic Treaty. Parties. http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (2011.08.6.)

¹³ Kenneth R. SIMMONDS: *Antarctic Conventions*. Simmonds & Hill Publishing Ltd., 1993. 6–8.

¹⁴ Agreed Measures for the Conservation of Antarctic Fauna and Flora ATCM III: Recommendation, 1964.

¹⁵ Convention for the Conservation of Antarctic Seals (CCAS, London, 1972) 487 UNTS 96. 6.

¹⁶ Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (CCAMLR), 20 May 1980, Canberra; 1329 UNTS 48.

¹⁷ Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities (CRAMRA) Wellington, 2 June 1988. A hatályba nem lépett egyezmény szövege elérhető: http://www.ats.aq/documents/recatt/Att311_e.pdf (2011.08.10.)

¹⁸ Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (Madrid Protocol) *ILM*, Vol. 30., 1991. 1455.

¹⁹ AT VI. cikk.

²⁰ Uo. I. és V. cikk.

deklarált terület kizárólag békés célokra,²¹ főként tudományos kutatásra és együttműködésre vehető igénybe,²² és kifejezetten tilos a nukleáris robbantás, és radioaktív hulladékok elhelyezése.²³ Az egyezmény nem ismer el, nem vitat, és nem alapoz meg területi igényeket; az egyezmény hatálya alatt új igény nem juthat érvényre.²⁴ A felmerülő vitákat az érintett felek békés úton kötelesek elrendezni, vagy ha ez nem jár eredménnyel, a Nemzetközi Bírósághoz kell fordulni.²⁵ Az Antarktisz a tudományos kutatással összefüggő nemzetközi kooperáció színtere,²⁶ ahol a szerződésekben részes államok területen végzett tevékenységei nyilvánosak és átláthatóak kell, hogy legyenek.²⁷ A legfőbb követelmény pedig az, hogy mindenfajta tevékenység végzése közben biztosítani kell a környezet magas szintű védelmét.²⁸

Az 1959-es egyezmény definíciója értelmében a területi hatály lefedi a 60. déli szélességtől délre eső szárazföldet, a jégtablákat és a környező vizeket is, ez utóbbi esetén azonban a rendelkezések nem csorbíthatják a *nyílt tengerek szabadságához* fűződő jogokat.²⁹

Az Antarktisz-egyezmény alapján a *Konzultatív Gyűlés (Antarctic Treaty Consultative Meeting – ATCM)* a terület igazgatásának nemzetközi fóruma. Az egyezmény keretei között 2011-ben 26 teljes jogú, úgynevezett konzultatív, és 13 nem konzultatív tagország tevékenykedik,³⁰ amelyek az Antarktisz ügyeit két évente megvitatják,³¹ tehát nem egy állandó szerv működéséről van szó, hanem inkább konferenciaszerű megbeszélésekről.

A két ülés közötti időben felmerült fontos kérdésekkel 1977 óta *Speciális Konzultatív Gyűlések* összehívása útján foglalkoznak a tagállamok. Ez a fórum látja el tulajdonképpen a titkárság funkcióit is.³²

²¹ Uo. I. cikk.

²² Uo. II. cikk.

²³ Uo. V. cikk.

²⁴ Uo. IV. cikk.

²⁵ Ilyen módon került a Nemzetközi Bíróság elé az Egyesült Királyság, Argentína és Chile egymást átfedő igényeinek ügye, amelyet az Egyesült Királyság vitt a fórum elé 1955. május 4-én, de amiatt, hogy a másik két állam nem tett alávetési nyilatkozatot, a Nemzetközi Bíróság joghatóság hiányában nem tudott eljárni. Az Antarktisszal kapcsolatos viták esetében eddig nem alakult ki különösebb gyakorlat, viszont a jövő kérdései a szárazföld feletti szuverenitás, az egymást átfedő igények, a kontinentális talapzat és a tengerjogi zónák tekintetében szükségképpen előtérbe hozzák majd ezeknek a rendelkezéseknek az alkalmazását. *Antarctica (United Kingdom v. Argentina)* Order of 16 March 1956, ICJ Rep. 1956. 12–14.; *Antarctica (United Kingdom v. Chile)* Order of 16 March 1956, ICJ Rep. 1956. 15–17.

²⁶ AT III. cikk.

²⁷ Uo. VII. cikk.

²⁸ Maga az Antarktisz szerződés nem szól a környezetvédelmi kérdésekről, de a IX. cikk (1) bekezdésének (f) pontja felhatalmazást ad a szerződő feleknek arra, hogy a térség védelme céljából környezetvédelmi szabályokat alkossanak.

²⁹ AT VI. cikk.

³⁰ Magyarország 1984. január 24-én nem konzultatív taggá vált, de kizárólag az Antarktisz szerződésnek a részese. A konzultatív és a nem konzultatív tagok listáját lásd: Parties. http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (2011.08.08.)

³¹ Ld. AT IX. cikk.

³² Rüdiger WOLFRUM: Common Heritage of Mankind. In: *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 12. Geographic Issues, North-Holland, The Hague, 1990. 177.

Az Antarktisz jogi sorsának alakulásában azok játszanak kulcsszerepet, akik az 1959-es egyezményt megkötötték,³³ közülük is főként azok, akik területi igényről mondtak ekkor le. A konzultatív tagok (*Consultative Parties*) azok az államok, amelyek az Antarktisz Szerződést megkötötték, és azok, akik kutatást végeznek a területen.³⁴ Ezzel szemben a nem konzultatív tagok (*non-Consultative Parties*) részt vesznek ugyan a Konzultatív Gyűlés ülésein, de a döntéshozatalban – szavazati jog hiányában – nem. Ezek az államok gyakran csak az 1959-es szerződésben részesek.³⁵ Megfigyelői státuszban részt vehet a munkában a CCAS által felállított Antarktisz Kutatás Tudományos Bizottsága (*Scientific Committee on Antarctic Research – SCAR*), és független, tudományos véleményével segítheti azt.³⁶ A SCAR tagsága igen változatos, azokat az államokat foglalja magában, akik a Tudomány Nemzetközi Tanácsának (*International Council of Science – ICSU*) tagjai, vagy akik a térségben tudományos kutatást végeznek.³⁷ Ugyanilyen szerepe van a CCAMLR által létrehozott Bizottságnak is, valamint a meghívott szakértőknek.

Az ATCM az intézkedéseket (*measures*), a döntéseket (*decisions*) és a határozatokat (*resolutions*) konszenzussal hozza, amely során figyelemmel van az Antarktisz Szerződésben, valamint a madridi jegyzőkönyvben foglalt elvekre. A döntések és a határozatok nem bírnak kötelező erővel, viszont az intézkedéseket a szerződő feleknek tiszteletben kell tartaniuk.³⁸

3. Az Antarktisz szerződésrendszer által nyitva hagyott kérdések

3.1. A területi igények és az állami szuverenitás kérdése: az Antarktisz szerződés IV. cikke

- „1. Jelen szerződés egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy
- (a) az bármely Szerződő Fél az Antarktiszra vonatkozó területi szuverenitással kapcsolatos korábban megerősített jogairól vagy igényeiről való lemondás;
 - (b) annak jelentése az Antarktisz területi szuverenitásához kapcsolódó bármely olyan jogalapjáról való lemondás vagy csökkentés, amely a területen végzett állami tevékenységen, vagy az ott tartózkodó állampolgárai tevékenységén alapulnak; vagy
 - (c) prejudikálja azon Szerződő Felek helyzetét, amelyek elismerik vagy sem más államok jogát vagy igényét az Antarktisz területi szuverenitása kérdésében.
2. Amíg az Egyezmény hatályban van, semmilyen tény vagy tevékenység nem szolgálhat alapul az Antarktiszon való területi szuverenitás iránti igény megerősítéséhez, támogatásához, vitatásához, vagy szuverén jogok létesítéséhez.

³³ Ezek az államok azok, amelyek az 1957-58-as Geofizikai Év során aktívan részt vettek a térséggel kapcsolatos tárgyalásokon: Argentína, Ausztrália, Belgium, Chile, Franciaország, Japán, Új-Zéland, Norvégia, Dél-Afrika, a Szovjetunió, az Egyesült Királyság és az USA. Ld. AT, Preambulum.

³⁴ F. M. AUBURN: *Antarctic Law & Politics*. London, Hurst, 1982. 147–154.; AT IX. cikk 2.

³⁵ WALLER COOK i. m. 641.

³⁶ Scientific Committee on Antarctic Research. <http://www.scar.org/> (2011.08.09.)

³⁷ About SCAR. <http://www.scar.org/about/> (2011.08.09.)

³⁸ The Antarctic Treaty Consultative Meeting (ATCM) http://www.ats.aq/e/ats_meetings_atcm.htm (2011.08.09.)

A Szerződés hatálya alatt az Antarktiszon való területi szuverenitásra irányulóan sem új igény, sem a fennálló igények kiterjesztésére nincs mód.³⁹

Az Antarktisz Szerződés IV. cikke nem vetett véget a szuverenitás-harcnak, csak befagyasztotta az igényeket, amelyekről az érintett államok nem mondtak le végérvényesen. Erre több tény is utal.

A IV. cikk szövegezése egyértelműen tükrözi az 1959-es viszonyokat az Antarktisz feletti területi szuverenitás kérdésében. A IV. cikk 2. pontja ugyan *status quo*-t hoz létre rendelkezéseivel azáltal, hogy megtiltja mindenféle állami területi szuverenitás iránti igény manifesztációját, a IV. cikk 1. pontja azonban tompít a tilalmon, és kitér azokra a helyzetekre, amelyekre nem vonatkozhat a 2. pontban foglalt rendelkezés.

A IV. cikk 1. a) pontja azon államokat védi, akiknek 1959-ben területi igényük volt a területen. Ezek az államok – Argentína, Ausztrália, Chile, Franciaország, Új-Zéland, Norvégia és az Egyesült Királyság – nem mondanak le a területi igényükről, és az egyezmény sem értelmezhető úgy, hogy arra lehetne következtetni, hogy felhagyjanak a területszerzési szándékkal.⁴⁰ A IV. cikk 1. b) pontja azon államok érdekeire van figyelemmel, akik 1959-ben ugyan nem igényeltek területet az Antarktiszon, de a jövőbeli területszerzés lehetőségéről sem kívánnak lemondani. Emiatt az Antarktisz Szerződés egyik rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy a területi igényekről vagy az ahhoz alapot adó jogokról lemondanának. Két ilyen állam vett részt az egyezmény kidolgozásában és megkötésében: az USA és a Szovjetunió.⁴¹ A IV. cikk 1. c) bekezdése pedig azon államok csoportját képviseli (1959-ben ezek: Japán, Dél-Afrika és Belgium), akiknek nincs területi igényük, és az igénnyel bíró államok követelésének jogosságát vagy elismerik, vagy nem. Ez utóbbi csoport jelenleg számszerű többségben van a szerződésben részes államok között, tekintettel arra, hogy az összes később csatlakozó állam ebbe a kategóriába esik.⁴²

Ezzel gyakorlatilag be is zárult a kör: semelyik állam sem adja fel véglegesen az állami területi szuverenitás gyakorlásának lehetőségét, csak közös kezelésbe vonják.⁴³

³⁹ AT 4. cikk.

1. Nothing contained in the present Treaty shall be interpreted as:

- (a) a renunciation by any Contracting Party of previously asserted rights of or claims to territorial sovereignty in Antarctica;
- (b) a renunciation or diminution by any basis of claim to territorial sovereignty in Antarctica which it may have whether as a result of its activities or those of its nationals in Antarctica, or otherwise;
- (c) prejudicing the position of any Contracting Party as regards its recognition or non-recognition of any other State's right of or claim or basis of claim to territorial sovereignty in Antarctica.

2. No acts or activities taking place while the present Treaty is in force shall constitute a basis for asserting, supporting or denying a claim to territorial sovereignty in Antarctica or create any rights of sovereignty in Antarctica. No new claim, or enlargement of an existing claim to territorial sovereignty in Antarctica shall be asserted while the present Treaty is in force.

⁴⁰ Ezek az államok részesei az összes antarktisz egyezménynek. lásd: Parties. http://www.ats.aq/dev/AS/ats_parties.aspx?lang=e (2012.01.02.)

⁴¹ A két állam preferenciájáról részletesebben ld. Paul Arthur BERKMAN: President Eisenhower, the Antarctic Treaty and the Origins of International Spaces. In: BERKMAN–LANG–WALTON–YOUNG (szerk.): *Science Diplomacy: 50th Anniversary Antarctic Treaty Summit*. Washington D. C., Smithsonian Institute, 2011. 17–27.

⁴² Ld. Vladimir GOLITSYN: Balancing Sovereign Interests beyond National Jurisdictions. In: BERKMAN–LANG–WALTON–YOUNG i. m. 52.

⁴³ AT IV. cikk a); Peter BERNHARDT: Sovereignty in the Antarctica. *California Western International Law Journal*, Vol. 5., 1974–75. 312.

A saját közös kezelésükbe, és nem az emberiségébe. Ugyan benne van az egyezmény preambulumban, hogy az *emberiség érdekében* kizárólag békés célokra lehet használni a területet, és nem lehet megengedni, hogy az nemzetközi viszály tárgya legyen, de ez még nem jelenti, hogy a terület jogi helyzete az emberiség közös örökségéhez hasonlítana.⁴⁴ Igaz, hogy a szerződési rendszer nyomán a térség jobban hasonlít a mindenki által szabadon használható területekhez, mint a tulajdonosi rendszerű elosztás és kiaknázás rendszeréhez, de ennél több kell ahhoz, hogy a területet az emberiség közös örökségéként lehessen kategorizálni.

Erre Malajzia hívta fel a figyelmet 1983-ban, mikor kifejtette, hogy az Antarktisz Szerződés tulajdonképpen az emberiség közös örökségéhez hasonló hangzatos elveket hirdetve, látszólag hasonló rendszer mögé bújva egy zárt kör kezébe játszotta az Antarktisz feletti hatalmat. Minden megvalósul ugyanis: a békés felhasználás, a kutatás szabadsága, a demilitarizáció, viszont a Konzultatív Gyűlésben résztvevők nem az emberiség, a világ államainak érdekei alapján kormányozzák a területet, hanem kizárólag a konzultatív tagok érdekei szerint, ugyanis szavazati joggal csak ezen államok rendelkeznek.⁴⁵ Malajzia szeretett volna véget vetni ennek, és egy valódi nemzetközi igazgatási rezsim bevezetését sürgette, ahol valóban közös az irányítás-elosztás. Az 1988-as, a kiaknázás részleteit taglaló wellingtoni egyezményben nyoma sem volt ez irányú elmozdulásnak, ahogy a madridi jegyzőkönyvben sem.⁴⁶

A másik gyakori eset, hogy *res communis omnium usus* területként említik az Antarktisz, holott ez a minősítés sem áll meg. Ennek oka, hogy a *res communis* területek legfőbb jellemzője, hogy békés célokra bárki szabadon használhatja, de ebbe beletartozik a hasznosítás joga is, a jelenlegi felállás szerint az Antarktisz azonban kizárólag kutatási célból minősülhet mindenki által szabadon használhatónak.⁴⁷

3.2. Az ásványkincsek kiaknázásának kérdése

Az ígénymoratórium és a kiaknázási moratórium az Antarktisz esetében szoros kapcsolatban áll egymással. Az Antarktisz államok általi feldarabolását sikerült meggátolni 1959-ben, kiaknázásról azonban *expressis verbis* nem szóltak ekkor, de ez nem is volt szükséges, mert a területet kizárólag kutatási céloknak szentelték, és a technika akkori állása szerint a kiaknázás nem is lett volna alternatíva.⁴⁸

Bizonyos álláspontok abból indulnak ki, hogy az Antarktisz szerződést 30 évre kötötték,⁴⁹ és egyébként is a szerződések joga szerint a szerződés megszűnik, ha a benne foglalt kötelezettségeket teljesítették.⁵⁰ Az 1970-es években láttak napvilágot azok

⁴⁴ Ld. Christopher JOYNER – Sudhir K. CHOPRA: *The Antarctic Legal Regime*. The Netherlands, Martinus Nijhoff Publishers, 1988. 173–174.

⁴⁵ AUBURN i. m. 156.

⁴⁶ Richard WOOLCOTT: The Continuity International Importance of the Antarctic Treaty. 22nd June 2001 http://eprints.utas.edu.au/2661/10/09_Woolcott.pdf (2011.08.09.) 2.

⁴⁷ JOYNER–CHOPRA i. m. 168.

⁴⁸ Uo. preambulumban, II. cikk; Walter SULLIVAN: Antarctica in a Two-Power World. *Foreign Affairs*, Vol. 36., 1957/1. 154–166.

⁴⁹ AT XII.

⁵⁰ Vienna Convention on the Law of Treaties 23 May 1969, 1155 UNTS 331. [VCLT] 43. cikk.

az állásfoglalások, amelyek szerint az Antarktisz Szerződés elveit kiépítették a területen, vagyis a szerződés teljesülésbe ment, hamarabb elérte a hatását, mint a lejáratí idő, így a nemzetközi jog alapján nincs annak akadálya, hogy a területet elfoglalják, ugyanis az 1959-es szerződés igénymoratóriumának már nincs kötőereje. Meglepő módon azonban az államok legyőzték a mohóságukat, és nem került sor erre a jogirodalomban felvázolt eshetőségre.⁵¹

Az 1988-as wellingtoni egyezmény, amely ugyan nagyon szigorú szabályok szerint, de engedélyezte volna a kiaknázást,⁵² inkorporálja az Antarktisz Szerződés IV. cikkét, tehát a kialakított *status quo*-t a kiaknázás sem boríthatta volna meg, viszont sosem lépett hatályba.⁵³ Az ásványkincsek kiaknázásának lehetőségét azonban nem adták fel az államok: 1991-ben a környezetvédelmi jegyzőkönyv a wellingtoni egyezményhez hasonló módon szabályozza az erre irányuló tevékenység mikéntjét, a kiaknázás megkezdését azonban 50 éves moratórium utánra tervezik. A jegyzőkönyv igyekszik pótolni azokat a kiaknázással összefüggő környezetvédelmi hiányosságokat, amelyek a wellingtoni egyezményből hiányoztak. Fontos részletek azonban továbbra is hiányoznak: az egyezmény teljes mértékben kerüli annak meghatározását, hogy az Antarktiszon kibányászandó ásványkincsek tulajdonjoga, rendelkezési joga kit illet. A kérdés gyakorlati vetülete pedig az, hogy a tevékenységből származó kereskedelmi vagy technológiai haszon kinél csapódik le.⁵⁴

Ami a IV. cikk és az 1959-es szerződés hatályát illeti, az Antarktisz Szerződés valóban rendelkezik a hatálybalépést követő 30 év eltelte utáni megszűnésről és az esedékes revízióról. A szerződés 1961. június 23-án lépett hatályba, így 1991-ben, amikor a madridi környezetvédelmi jegyzőkönyvet aláírták, már számolhattak az 1959-es szerződés jogi sorával. aktuálissá váló revíziójával A környezetvédelmi jegyzőkönyv preambulumban egyértelművé teszi, hogy a szabályozás az Antarktisz Szerződés elveivel és céljaival összhangban értelmezendő, és emellett számos rendelkezés visszautal az 1959-es szerződés egyes cikkeire, azaz a 30 év utáni revíziót tulajdonképpen az Antarktisz Szerződés 1991-es jegyzőkönyvbe való belefoglalásával oldották meg.

3.3. Az UNCLOS és az Antarktisz

3.3.1. A TENGERJOGI ZÓNÁK ÉS A FELETTÜK GYAKOROLT SZUVERENITÁS

Kiemelendő, hogy akármilyen koherens rendszert képez az ATS, konfrontálódik a tengerjog általános szabályaival. A tengerjog általános szabályainak forrása az 1982-es tengerjogi egyezmény (*United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS*),

⁵¹ Uo. 70. cikk.

⁵² Christopher JOYNER: The Evolving Antarctic Minerals Regime. *Ocean Development & International Law Journal*, Vol. 19., 1988.75.

⁵³ Ld. Wellington Treaty, 9. cikk.

⁵⁴ Karen N. SCOTT: Managing Sovereignty and Jurisdictional Disputes in the Antarctic. The State of Sovereignty. 20th Anniversary Conference of the International Boundaries Research Unit, 1–3 April 2009. Durham, UK. http://www.dur.ac.uk/resources/ibru/conferences/sos/karen_scott_paper.pdf (2011.11.20.) 3–4.

amely a tengeren gyakorolt szuverenitás jogalapját a földrajzi összefüggés elvének nyomán kétséget kizáróan a parti állam szárazföldön gyakorolt jogaiból vezeti le.⁵⁵ Azok az államok, amelyek területi igényrel léptek fel az Antarktiszon, úgy vélik, hogy a nem igényelt szektoron kívül mindenhol van parti tenger is. Ez már csak azért is hibás felvetés, mert a parti tenger államterületnek minősül, és mivel az Antarktiszon nincs államterület, így kizárt, hogy a szárazföldet övező tengeri sáv ekként minősülhetne.

A később kialakult *kizárólagos gazdasági övezet* kérdésében azonban megoszlanak az álláspontok: akiknek lenne területi igényük, azok szerint a kizárólagos gazdasági övezet megvonása nem minősül a IV. cikk szerinti új igénynek, míg mások szerint annak minősül, így jogilag nem lehetséges annak kijelölése és megvonása.⁵⁶ Az UNCLOS szerint a parti állam egyoldalú aktussal, egy egyszerű nemzeti jogalkotási termékkel deklarálhatja a kizárólagos gazdasági övezet létét, és az USA kivételével az Antarktisz szerződésben részes államok az UNCLOS-nak is részesei. Más kérdés, hogy mára már a szokásjog elemévé vált a kizárólagos gazdasági övezet létjogosultsága, bár nincs rá példa, hogy államterületnek nem minősülő térség esetében hogyan is alakul a kijelölése, illetve a határok esetleges megvonása, ahogy a parti tenger, mint államterületként elismert tengerrész esetében sincs erre irányuló gyakorlat. Ez – hogy az Antarktisznak tulajdonképpen nincsen hivatalosan deklarált tengerjogi zónái – több nehézséget is okoz a gyakorlatban.⁵⁷

A probléma egyik oldala az, hogy az Antarktisz környékén szárazfölddel és így tengerjogi zónákkal rendelkező államok kontinentális talapzata és kizárólagos gazdasági övezete átfedésbe kerülhet az Antarktiszéval. A kontinentális talapzatok találkozása, átfedése kapcsán a problémát bővebben a kontinentális talapzattal kapcsolatos cím alatt fejtem ki. A kizárólagos gazdasági övezet esetén viszont a gazdasági jogok gyakorlása okozhat nehézséget. Egyrészt az esetleges átfedések miatt, hiszen ilyenkor az érintett állam azzal a problémával szembesülhet, hogy a tengerjog által megengedett maximális kiterjedésű zónát vonhat meg, hiszen a másik oldalon nincs igény, vagy ha lenne is, akkor sem egyértelmű, hogy kivel is kellene tárgyalni a közös határ miatt. Az sem elhanyagolható kérdés, hogy nyílt tengernek vagy kizárólagos gazdasági övezetnek tekinthetők az Antarktisz körülvévő tengeri sávot.

Ausztrália a saját módján oldotta meg a kérdést: az ausztrál antarktisz szektor, az Ausztrál Antarktisz Terület (*Austral Antarctic Territory – AAT*) esetén hivatalosan is megvonta a 200 tengeri mérföldes határt, és ott betiltotta a bálnavadászatot.⁵⁸ A szabályozás kikényszerítését azonban nem szorgalmazta a már ekkor is gondot jelentő japán bálnavadászokkal szemben annak ellenére sem, hogy egy ausztrál NGO 2008-ban ausztrál bíróság előtt elérte egy japán bálnavadászattal foglalkozó társaság kitiltását

⁵⁵ Philip C. JESSUP: Sovereignty in Antarctica. *American Journal of International Law*, Vol. 41., 1947. 118.; Christopher C. JOYNER: The Exclusive Economic Zone and Antarctica. *Virginia Journal of International Law*, Vol. 21., 1981/4. 724.

⁵⁶ Benedetto CONFORTI: Territorial Claims in Antarctica: a Modern Way to Deal with an Old Problem. *Cornell International Law Journal*, Vol. 19., 1986. 251.

⁵⁷ GOLITSYN i. m. 53.

⁵⁸ Sea and Submerged Lands Act 1973 Proclamation. *Commonwealth of Australia Gazette* (Special), No. S290, Friday, 29 July 1994; SCOTT i. m. 8.

a területről.⁵⁹ Emellett a paradox helyzet mellett szinte eltölpül annak a dogmatikai kérdésnek az elemzése, hogy vajon mennyiben van összhangban az 1973-as ausztrál egyoldalú aktus az Antarktisz szerződés IV. cikkével, hivatalosan ugyanis nem ítélték el emiatt, és nem is kényszerítették az aktus visszavonására.

Az Antarktisz szemszögéből a tengerjogi zónák deklarálásának hiánya felvet még egy kérdést, a turistahajókkal kapcsolatosan. A térségben megjelenő hajók fele ugyanis az Antarktisz Szerződésben nem részes államok lobogói alatt haladnak. Tekintettel arra, hogy a tengeri területek nem tartoznak hivatalosan egyik állam joghatósága alá sem, így területi elv alapján nem lehet a hajókon elkövetett cselekményekért joghatóságot gyakorolni a környező államokban. Ennek a ténynek a jelentősége környezet-szennyezés, halászat, bálnavadászat és egyéb jogsértő cselekmények esetén mutatkozik meg igazán.⁶⁰

Normatív értelemben a madridi jegyzőkönyv ellentmond az UNCLOS-nak, amely kimondja, hogy a nemzeti szuverenitáson kívül eső tengerfenék, tenger alatti terület csak békés célú használat tárgya lehet, amelyet a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság felügyelete alatt ki lehet aknázni. Ezt a területet az emberiség közös örökségként szabályozza az UNCLOS.⁶¹ Ezzel szemben az Antarktisz esetében elviekben nincs állami szuverenitás alá eső kontinentális talapzat, tengerfenék. Itt kapcsolódnak be a döntéshozattal kapcsolatos problémák is, ugyanis az UNCLOS szerint a terület a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság joghatósága alatt áll, az ATS szerint pedig a Konzultatív Gyűlés, a Bizottság, valamint a Környezetvédelmi Bizottság jogosult a területre nézve jogi szabályok kialakításában eljárni. Ha az UNCLOS XII. részében foglalt, a tengeri környezet védelmének általános kötelezettségéből indulunk ki, akkor igazolható az ATS környezetvédelemre és kiaknázásra vonatkozó szigorúbb szabályrendszere, viszont az UNCLOS 311. cikkének (6) bekezdése azt is előírja, hogy az UNCLOS-ban részes államok⁶² egyetértéssel abban, hogy az emberiség közös örökségének a 136. cikkben meghatározott alapelve tekintetében nem alkalmaznak módosítást, valamint nem lesznek tagjai olyan megállapodásnak, amely ezt sérti. Ez a problémakör független attól, hogy esetleg magát az Antarktiszt, mint kontinentst az emberiség közös örökségének lehet-e tekintetni vagy sem, hiszen ebben a cikkben a tengerfenékről van szó, amely az UNCLOS 136. cikke szerint *ipso iure* ennek tekintendő.⁶³

Jelenleg azonban, ha az Antarktiszt övező vízterület alatti altalajt tengerfenékként emberiség közös örökségként minősítjük, tehát úgy vesszük, hogy az Antarktisznak nincs saját kontinentális talapzata, mint tengerjogi zóna, akkor a fentebb leírtak fényében is kijelenthetjük: az 1991-es környezetvédelmi jegyzőkönyv 7. cikke megsérti az

⁵⁹ *Humane Society International v. Kyodo Senpaku Kaisha Ltd* [2004] FCA 15110; [2005] FCA 664; [2006] FCAFC 116; [2008] FCA 3.; SCOTT i. m. 8.

⁶⁰ SCOTT i. m. 8–9.

⁶¹ United Nations Convention on the Law of the Sea Montego Bay, 10 December 1982. 1833 UNTS 3. [UNCLOS] 136. cikk.

⁶² Az USA a legfőbb állam, amelyik nem részese az UNCLOS-nak, de az ATS összes egyezményének igen. *Id. Parties*. http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (2011.11.20.)

⁶³ DAVOR VIDAS: Emerging Law of the Sea Issues in the Antarctic Maritime Area: a Heritage for the New Century? *Ocean Development & International Law*, Vol. 31., 2000. 206.

UNCLOS azon rendelkezéseit, amelyek lehetővé teszik a tengerfenék kiaknázását, hiszen a madridi protokoll minden ásványkincset érintő kereskedelmi célú kiaknázást tilt.⁶⁴

3.3.2. A KONTINENTÁLIS TALAPZAT AZ ANTARKTISZ ALATT

A szuverenitás és ezzel együtt a szuverenitás-problémák egyik legaktuálisabb kérdése az Antarktiszhoz tartozó kontinentális talapzat és külső határainak megvonása. Az Antarktisz esetében az 1959-es egyezmény IV. cikke ugyan igénymoratóriumot hirdetett, de a kontinentális talapzathoz való jog *ipso iure* megilleti a parti államot, az nem jelenti az igények megnövekedését. A probléma ott kezdődik, hogy parti államról az Antarktisz esetén nem beszélhetünk, tekintettel arra, hogy ott nincs államterület, viszont mind a hét potenciális igénylő részese az UNCLOS-nak, a 200 tengeri mérföldön túli igényeket pedig csak az UNCLOS adott államban való hatálybalépésétől számított 10 éven belül lehet betervezni a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz (*Commission on the Limits of the Continental Shelf – CLCS*).⁶⁵ Abban az esetben ugyanis, ha az állam kifut ebből az időkeretből, akkor a kontinentális talapzatának külső határát automatikusan az UNCLOS 76. cikk (1) pontja alapján rögzítik, vagyis legfeljebb az alapvonalától számított 200 tengeri mérföldben.⁶⁶ Így a többi rész tengerfenékként a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság (*International Seabed Authority*) kezelésébe kerül, mint az emberiség közös öröksége.⁶⁷

A kontinentális talapzat külső határának megállapítása több problémát is felvet, amire az ATS nem ad megoldást. Ki a parti állam az Antarktiszon? Van-e parti állama egyáltalán? Ki gyakorolja a szuverén jogokat az ATS területi hatályaán?

A CLCS eljárási szabályai alapján semmiképpen nem vehet részt az államok közötti viták megoldásában, ajánlásaival nem is prejudikálhatja azt. Emiatt, ha szárazföld hovatarozását érintő területi vita van a kontinentális talapzatban érdekelt államok között, akkor a CLCS nem jár el az adott terület tárgyában.⁶⁸ Az Antarktisz esetében pedig a parti állam kérdése is nyitott, ráadásul ott van az angol, chilei és argentin szektort érintő területi vita, arról nem is beszélve, hogy ha teret engednének az állami igényeknek

⁶⁴ Ld. SCOTT i. m. 8.

⁶⁵ Rules of Procedure of the Commission on the Limits of the Continental Shelf, Twenty-first session, 17 March–18 April 2008, UN Doc. CLCS/40/Rev.1. [Rules of Procedure] 45. A 10 éves szabályt meglehetősen lazán kezdték értelmezni, és a gyakorlat szerint elegendő, ha az állam ebben az intervallumban csak a szándékát jelzi, hogy igénnyel fog fellépni. Ez utóbbi szabályt 2001-ben léptették életbe, és 2009-ig adtak lehetőséget az igénylés benyújtására azoknak az államoknak, akik 1999 előtt ratifikálták az UNCLOS-t. Decision regarding the date of commencement of the ten-year period for making submissions to the Commission on the Limits of the Continental Shelf set out in article 4 of Annex II to the United Nations Convention on the Law of the Sea (29 May 2001). UN Doc. SPLOS/72. a) pont; Decision regarding the workload of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the ability of States, particularly developing States, to fulfil the requirements of article 4 of Annex II to the Convention, as well as the decision contained in SPLOS/72, paragraph (a). (20 June 2008.). UN Doc. SPLOS/183.; ld. Bjorn KUNOY: The 10 Year Time Frame to Disputed Areas. *Ocean Development & International Law*, Vol. 40., 2009. 132.

⁶⁶ Scientific and Technical Guidelines of the Commission on the Limits of Continental Shelf, UN Doc. CLCS/11 of 13 May 1999. 2.2.4. cikk.

⁶⁷ VIDAS i. m. 206.

⁶⁸ Rules of Procedure, Annex I. 5. cikk; Ron MACNAB: The Case for Transparency in the Delimitation of the Outer Continental Shelf in Accordance with UNCLOS Article 76. *Ocean Development & International Law*, Vol. 35., 2004. 11–12.

a kontinensen, akkor nyilvánvalóan nem csak az eredeti hét igénnyel bíró állammal kellene számolni. Kiegészítő jelleggel lehetne figyelembe venni a CLCS eljárási szabályzatának azon rendelkezését, amely úgy rendelkezik, hogy ha az államok között a kontinentális talapzat egy részére vonatkozóan területi vita áll fenn, akkor nem vitatott területek esetében probléma nélkül lehet igényt terjeszteni a CLCS-hez, a vitatott részre vonatkozóan pedig ezt követően is sor kerülhet.

Jelenleg azonban ki jogosult igényt benyújtani? A területi igényel bíró államok egyenként vagy talán együttesen? Esetleg a Konzultatív Gyűlés által? Azonban a Konzultatív Gyűlésnek nincs szerződésalkötési jogosultsága, így nem részese az UNCLOS-nak, és nem is jogosult nemzetközi szervezetek előtt eljárni, így a CLCS előtt sem nyújthatna be igényt. Annak viszont nincs akadálya, hogy a Konzultatív Gyűlés – amelyben szavazni úgyszólván csak a konzultatív tagok tudnak – hozzon olyan döntést, amely úgy döntene, hogy az érintett államok tegyék meg a kezdő lépést. Az UNCLOS nem tiltja a csoportos igénybenyújtást, viszont a kontinentális talapzat definíciója feltételezi az államterület létét, hiszen a kontinentális talapzat nem más, mint az államterület meghosszabbítása, a CLCS pedig azt vizsgálja, hogy a 200 tengeri mérföldön túli igényelt terület annak a szerves része-e. Vajon egy ilyen ATCM-döntés nem lenne ellentétes az Arktisz Szerződés IV. cikkével? Vagy a kontinentális talapzat kijelöléséhez szükségképpen államterületnek kell minősülnie az Antarktisz partjainak? Ezekre a kérdésekre nem ad választ az ATS, és a jogirodalom is csak találgatásokba bocsátkozik, hogy hogyan is alakul majd az Antarktisz jogi helyzete.⁶⁹

Az első Antarktisszal kapcsolatos kérdésben érdekelt állam Ausztrália volt, aki elkészíttette a kontinentális talapzat külső, 200 tengeri mérföldön túli határainak megállapítása iránti kérelmet tartalmazó beadványát, amelynek szerves részét képezték olyan területek is, amelyek vonatkozásában a kontinentális talapzat már jóval az ATS területi hatálya alá tartoznak, vagyis a 60. szélességi kör alatt húzódnak.⁷⁰ A beadvány az Ausztrál Antarktisz Területet is tartalmazta, ám azt a kérést is, hogy a CLCS ne foglaljon állást a területhez tartozó kontinentális talapzat kérdésében, mivel azt területi vita alatt állónak minősítette az ausztrál kormány. Ennek ellenére az ausztrál beadványt éles kritikával illette az USA, Oroszország, Japán, Hollandia, Németország és India is, akik felhívták a figyelmet az Antarktisz szerződés IV. cikkével való összhang hiányára.⁷¹

⁶⁹ Alex G. Oude ELFERINK: The Continental Shelf of Antarctica: Implications of the Requirement to Make a Submission to the CLCS under Article 76 of the LOS Convention. *International Journal of Marine & Coastal Law*, Vol. 17., 2002. 510.

⁷⁰ Continental Shelf Submission of Australia. Executive Summary. 15 November 2004. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/Documents/aus_doc_es_web_delivery.pdf (2011.11.22.) 11–13.

⁷¹ Notification of USA, 3 December 2004. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_usatext.pdf (2011.11.22.) Notification of Russia, 9 December 2004. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_russiantext.pdf (2011.11.22.); Notification of Japan, 19 January 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_jap.pdf, (2011.11.22.); Notification of France, 28 March 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_fra_en.pdf (2011.11.22.); Notification of The Netherlands, 31 March 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_nl.pdf (2011.11.22.); Notification of Germany, 5 April 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_deu.pdf (2011.11.22.); Notification of India, 5 July 2005. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/aus04/clcs_03_2004_los_ind.pdf (2011.11.22.)

Ezt követően Új-Zéland és az Egyesült Királyság is elkészítette részleges beadványát a déli területeik vonatkozásában, de az antarktisi kontinenst – és az azon igényelt területükhöz tartozó kontinentális talapzatot – mellőzték abból.⁷²

A beadványok közül eddig csak az ausztrál kormányéval foglalkozott részletesen a CLCS, amelyet a 2008 áprilisában elfogadott javaslatban értékelt ki. A bizottsági szakértők a kérésnek megfelelően az Antarktison igényelt területhez tartozó kontinentális talapzat kérdését mellőzték, de ezen felül azokon a területeken is vonakodtak megállapítani a külső határt, ahol az átfedésbe kerül az Antarktisz körül képzeletben – hiszen hivatalosan nincsenek deklarált tengerjogi zónák a kontinens körül – megrajzolt 200 tengeri mérföldes sávval. Ez 3 szigetet és a hozzájuk tartozó kontinentális talapzatot érint: a Heard-, a McDonald- és a Kerguelen-szigeteket. Az átfedés miatt a CLCS ezeken a területeken vonakodott a kontinentális talapzat külső határaitra vonatkozóan javaslatot tenni, de egészen az Antarktisz körüli 200 tengeri mérföldes sávnak megfelelő határig elismerte az ausztrál igények jogszerűségét.⁷³ [Lásd 1. ábra] Ennek megfelelően Ausztrália olyan kontinentális talapzatra vonatkozóan is gyakorol szuverenitást, amely az Antarktisi Szerződésrendszer területi hatálya alatt áll. Egyetlen állam sem kritizálta a CLCS állásfoglalásának ezen részét, így arra a következtetésre juthatunk, hogy az állami szuverenitás ilyen jellegű kiterjesztése nem ellentétes az 1959-es egyezményvel, vagy legalábbis egészen addig nem fog problémát okozni, ameddig a szuverenitás-gyakorlás csak névleges, és a kiaknázás tekintetében Ausztrália tartja magát az 1991-es madridi protokollban előírt időszakos moratóriumhoz, majd pedig annak szigorú szabályaihoz.

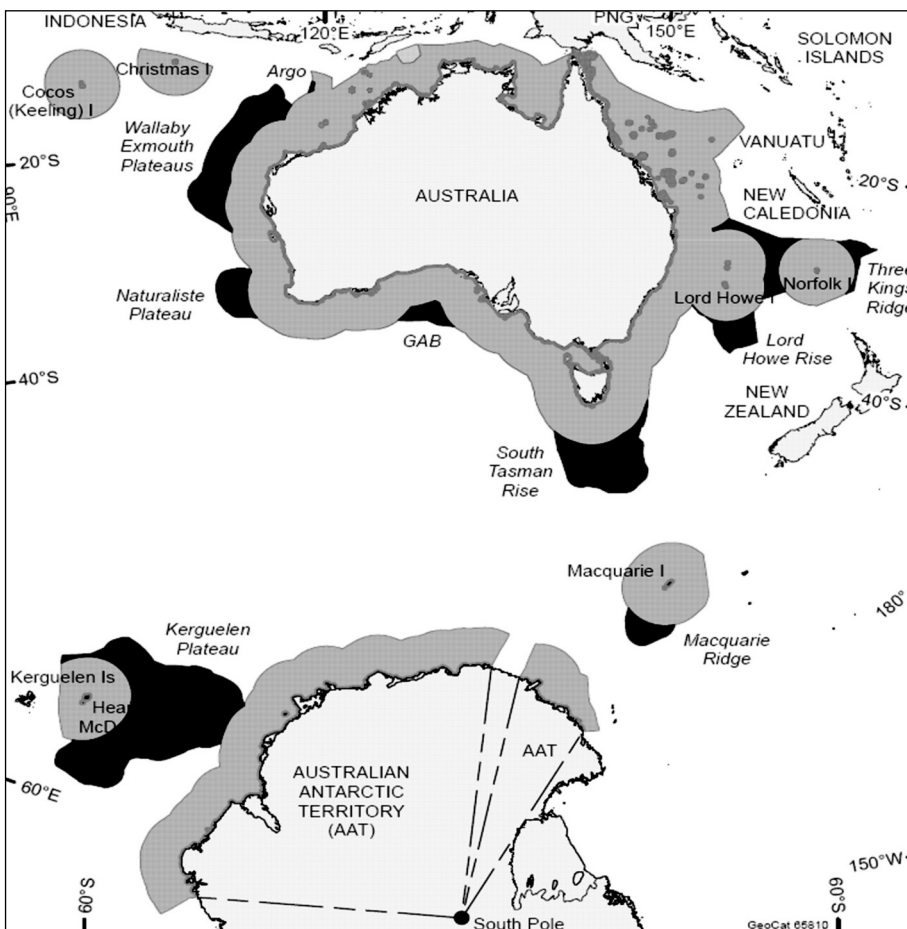
3.4. Joghatósági problémák

Az Antarktison államterületről nem lehet beszélni, de a joghatóság gyakorlásának módjáról bizonyos mértékig gondoskodott az 1959-es szerződés azáltal, hogy a kutatóállomás személyzetét a munkájuk teljesítésével összefüggő minden tevékenység tekintetében a saját, az egyezményben részes államuk joghatósága alá helyezi.⁷⁴ Ez a főszabály az Antarktisz népessége feletti joghatóság esetében. Az Antarktisz szerződés

⁷² New Zealand Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf pursuant to article 76(8) of the United Nations Convention on the Law of the Sea. 19 April 2006. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nzl06/nzl_exec_sum.pdf (2011.11.22.); Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf pursuant to Article 76, paragraph 8 of the United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 in respect of Ascension Island, 9 May 2008. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/gbr08/ascension_executive_summary.pdf (2011.11.22.); Nagy Britannia a sok vitát okozó Falkland-szigetek körüli kontinentális talapzat esetében is benyújtotta beadványát, ennek kapcsán viszont még nem született meg a CLCS állásfoglalása. Submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf pursuant to Article 76, paragraph 8 of the United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 in respect of the Falkland Islands, and South Georgia and the South Sandwich Islands. 11 May 2009. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/gbr45_09/gbr2009fgs_executive%20summary.pdf (2011.11.22.)

⁷³ Continental Shelf Submission of Australia, para. 53.

⁷⁴ AT VIII. (1).

1. ábra. Ausztrália kontinentális talapzata

Forrás: SCOTT i. m. 7.

A világosszürke területek jelzik a 200 tengeri mérföldes határt, a fekete területek pedig a 200 tengeri mérföldön túli, a CLCS által is jóváhagyott ausztrál joghatóság alá eső területeket

nem szól azonban arról az esetről, amikor nem részes állam állampolgára áll a részes állam alkalmazásában. Ilyen esetekben a speciális egyezmények adhatnak iránymutatást. A CCAS ugyanis specifikus kérdésekben is rendezte a joghatóság kérdését, a CCAMLR pedig a lobogó állam joghatósága alá helyezte a megfigyelés és a felügyelet betartásával kapcsolatos eljárást.⁷⁵ Amennyiben továbbra is vitatott a joghatóság

⁷⁵ Rüdiger WOLFRUM – Ulf-Dieter KLEMM: Antarctica. In: *Encyclopedia of Public International Law*, Vol. 12. Geographical Issues, North-Holland, The Hague, 1990. 177.

kérdése, az ebből eredő vitákat a szerződő feleknek a Konzultatív Gyűlés keretén belül kell rendezniük.⁷⁶

Az ATS rendelkezéseit a részes államok végrehajtják a saját jogrendszerük alapján. Ezek a jogszabályok általában csak a saját, az Antarktisz területén tartózkodó állampolgáraikra vonatkoznak, viszont elősegítik a tanácskozó tagok konszenzuson alapuló döntéseinek érvényre jutását. A területen tevékenykedők, kutatást végzők a tevékenységi körükbe tartozó cselekményeik tekintetében annak a szerződő államnak a joghatósága alá tartoznak – akár lehorgonyzott hajón, akár kutatóállomáson végzik azt –, amelynek az állampolgárai. Ha ezzel kapcsolatosan bármilyen vita támad, a feleknek törekedniük kell a meg egyezésre,⁷⁷ de a problémák jellemzően általában előbb-utóbb *ad hoc* rendeződnek.⁷⁸

Az eddigi legnagyobb felháborodást kiváltó ügy, amely rávilágított az Antarktiszon történtek feletti joghatóság problémáira egy haláleset volt, amely esetében 8 évig tartott a nyomozás, mikor végre sikerült pontot tenni az ügy végére.

Dr. Rodney Marks 2000. május 12-én halt meg az Antarktiszon. Az ausztrál kutató az USA egyik kutatóállomásán, az amerikai SAO (*Smithsonian Astrophysical Observatory*) elnevezésű cég alkalmazásában állt. Hirtelen megbetegedett, majd rövid időn belül meghalt. A kemény tél miatt a testét 5 hónappal később tudták csak átszállítani a közelben lévő új-zélandi Christchurch városába, ahol a halottkém megállapította a joghatóságát, és megindította az ilyenkor szükséges eljárást, amely nyolc évvel később, 2008. szeptember 16-án zárult le, és a halál okaként metanol mérgezést állapított meg. A rendkívül hosszú eljárás oka az amerikai és az új-zélandi hatóságok együttműködésének teljes hiánya volt. Nem meglepő módon ez is a területi szuverenitás és az állami igények problémájára vezethető vissza.⁷⁹ A kutatóállomás nagyrészt ugyanis az új-zélandi szektorban (*Ross Dependency*) található, és az USA attól félt, hogy ha teljes mértékben együttműködik, és ezzel elismeri az új-zélandi joghatóságot, akkor azzal burkoltan elismerné a területi igény jogszerűségét is. Paradox módon a haláleset néhány méterrel az új-zélandi szektor mellett, az ausztrál szektorban történt, így valójában az USA feleslegesen kombinált a szuverenitás-elismerés kérdésével.⁸⁰ Az üzenet azonban egyértelmű: kooperáció és a magasatos eszmék álcája mögött a potenciális területszerzés ténye éberben tartja az államokat.

Az Antarktiszon történt cselekmények feletti joghatóság kérdése 1959-ben nyilvánzómmal csak elméleti kérdésként merült föl, hiszen a kontinens teljesen lakatlan volt, sem állatok, sem növények nem éltek a területén, így csak csekély számú eltökélt kutatóval kellett számolni, mikor a VIII. cikket megszövegezték. Az elmúlt évtizedekben a kutatóállomások száma, és azok legénysége azonban jelentősen megnőtt, és ahogy a szerencsétlenül járt ausztrál kutató esetéből is leszűrhető, még egy olyan természetes folyamat, mint a halál esetében is milyen problémákat okoz a szuverenitással

⁷⁶ AT IX (1) e).

⁷⁷ AT VIII. cikk.

⁷⁸ WOLFRUM–KLEMM i. m. 177.

⁷⁹ Chatham F. TODD: Criminal Jurisdiction in Antarctica: a Proposal for Dealing with Jurisdictional Uncertainty and Lack of Effective Enforcement. *Emory International Law Review*, Vol. 24., 2010. 333.

⁸⁰ SCOTT i. m. 10.

összefüggő kérdések megoldatlan volta. Mi történne, ha ennél összetettebb cselekmények megítéléséről, és az azzal összefüggő joghatóság megállapításáról lenne szó?

4. Következtetések

Az Antarktisz térsége több, mint 50 éve a tudományos célú békés együttműködés színtere, ahol sikerült elejét venni annak, hogy az utolsó kontinenst is felosszák egymás között az államok. Az elmúlt években azonban olyan változások zajlanak a tengerjog világában, amelyek egyre inkább rávilágítanak az Antarktisz jogi helyzetével kapcsolatos problémákra, az Antarktisi Szerződésrendszer fehér foltjaira, amelyek szükségképpen cselekvésre és szükség esetén revízióra készítik a szerződő feleket. Ismét előtérbe kerül a legfőbb kérdés, amelyet 1959-ben igyekeztek csírájában elfojtani: kié legyen az Antarktisz, ki jogosult a területe felett rendelkezni. Az egyéni érdekeket akkor sikerült az együttműködés érdekében háttérbe szorítani, a végleges döntést azonban a sokat emlegetett IV. cikk is csak elodázta, meg nem oldotta. A legnagyobb kihívást azonban az jelenti, hogy az egykoron területi igényrel bíró államok az igényekről nem lemondtak, hanem moratóriumot vezettek be, és jegelték a területfelosztás kérdését. Emellett azonban olyan erős jogosítványokat kaptak az Antarktist érintő döntések meghozatala során, hogy gyakorlatilag így is ők – habár közösen – irányítják a térség sorsát. Napjainkban a tengerjogi zónák, leginkább a kontinentális talpzat kérdése, valamint a területen történtek feletti joghatóság gyakorlása olyan kérdések, amelyek az 1959-es elvek újragondolását és elemzését követelik meg. A területi igényeket ugyan egyik állam sem erősítette meg hivatalosan 1959 óta, azonban egyes érintett államok magatartása egyértelműen jelzi: továbbra is fennállnak az igények. Más kérdés, hogy amíg az Antarktisz speciális nemzetközi státusszal bír, és nem államterületként szabályozzák, addig is vannak olyan kérdések, amelyek megoldásra várnak. Ilyen a területen dolgozó személyzet feletti joghatóság kérdése, amely csak részben, és nem teljes körűen szabályozott.

A legfontosabb kérdés azonban talán az, hogy átadják-e területet a gazdasági felhasználásnak is, vagy továbbra is kizárólag tudományos célokat szolgálnak, és a környezet védelme továbbra is prioritás mindenek felett. A kérdés, hogy ezúttal milyen érdek győzedelmeskedik.